

Isaksson tar inte upp den problematiken. Han visar istället på dessa bruks tidiga politiska medvetenhet. Redan på 1600-talet strejkade Upplandsbönderna mot patronerna. Klassklyftorna var markanta mellan ägare och arbetare. Under patriarkaliskt styre slöt sig vallonbruken samman kring sin brukspatron och visade stor lojalitet, därför att varje bruk var liksom ett eget revir. Men när nya aktiebolagsägare träder till på 1900-talet blir atmosfären en annan. Nu är omsorgen annorlunda – ”inte som på Gammel-Tammens tid”. Bruksarbetarna sluter sig samman i fackförbund. De politiseras. Men striden blir hård. Motståndet mot fackföreningar och arbetarnas strävan att organiseras sig politiskt var stort vid deflestajärnbruki Uppland. Strejkerna blev många, särskilt de unga arbetarna vägrade ge sig. Dock segrade arbetarna. Ett nytt avtal upprättades, föreningsrätten blev erkänd av bolaget, lönerna blev avtalsenliga. Samtidigt drog då bolaget in arbetarnas tidigare förmåner bl.a. boställe och fri ved.

Vid Österbybruk – Gammel-Tammensbruk – blev arbetarfacket starkt och kommunismen fick fotfäste, som Isaksson formulerat det: ”Österby blev rött.” Nu ägde inte familjen Tamm längre bruket och P. A. Tamm i sin himmel brukte vändats över den nya tiden. 1919 strejkade bruket tillsammans med Gimo och man demonstrerade mot bolagsledningen – med höjda vedträn i en protestmarsch!

”Sedan kom 8-timmarsdagen och det var det bästa arbetarklassen någonsin fått”, meddelar en sagsman i Nordiska museets uppteckningar.

Idag har smedjorna och hammarslagen tystnat. Vallonbrukens flerhundraåriga historia är all. Dannemoragruvan, som var ett flaggskepp i järnbrytningen, överläts förvaltningsekonomiskt 1937 till AB Dannemora gruvor. Fagersta ägde här 70 procent, liksom de förvärvade Gimo och Österby bruk, och delar av Harg och Ljusne. Resten ägdes av Stora Kopparberg, som 1974 tog över allt. Fyra år senare förvärvades Dannemora gruvor av Svenskt Stål AB (SSAB), där staten ägde hälften av Stora och Gränges vars in fjärdedel. År 1981 förvärvade staten Storas del och 1992 satte SSAB punkt för Upplandsgruvornas långa historia.

Boken om vallonbruken i Uppland är fängslande, berörande och lärorik. Förf:s förmåga att finna de rätta orden och de rätta citaten för skeende, livsmönster, mänskliga beteenden mot bakgrunden av en begriplig ekonomisk – historisk framställning är beundransvärd. En särskild eloge skall fotografen Göran Hansson och bildred. Margareta Hansson ha. Bildmaterialet är utomordentligt. Typografin och formgivningen av Jan Biberg är skönt tilltalande.

Phebe Fjellström

Ronny Ambjörnsson: Mitt förnamn är Ronny. Bonnier Alba Essä. Stockholm 1996. 109 s.

Titeln på Ronny Ambjörnssons bok ”Mitt förnamn är Ronny” bär på ett sätt bokens signum. Den kunde ha hetat ”Jag heter Ronny”. Med den mer korrekta titeln anger skrivaren från början den distans eller den reservation han hyser inför utlämnandet av sig själv. Jovisst, boken handlar om gossen och mannen Ronny, men han granskas ständigt i relation till omgivningen och i relation till den vuxne professors kunskaper. Boken är en hybrid, skriver han, ”på samma gång essä och berättelse”. Namnet Ronny, det vet han, hämtades från filmens värld men har också en klar göteborgsk förankring. Heter någon Kent, Morgan, Roy eller Osborne, då är han född i Göteborg, hävdar en göteborgsk läsare. Med titeln ”Mitt förnamn är Ronny” lämnar Ambjörnsson omedelbart fram sitt västsvenska visitkort.

Boken handlar om Ronnys klassresa, om samhället som en ”kulturell konstruktion”, om gossen som livet igenom låtsas vara någon annan än den han är, om att bejaka hemmets arbetarkultur och längta bort från den samtidigt. ”Samtidigt tycks vara det vanligaste ordet i min vokabulär”, skriver Ambjörnsson. Ja, instämmer läsaren! Författaren för en dialog med sig själv, relaterar och granskar och håller författaren Ambjörnsson i hampan. Han minns ofta, med stark känsla och stor ömhet, men garderar sig – kanske om det nu var så här?

Detta dubbla seende på sig själv och sina miljöer och det vemod, som är påtagligt, den ambivalensen skänker åt boken en ödmjuk och varm sensibilitet och ärlig styrka. Utan invändningar måste recensenten erkänna att hon tar till sig berättelsen och inte utan rörelse. Bara en liten undran av en etnolog, som högt värderar den så att säga riktige författarens kompetens som sanningsvittne: Tänk om berättaren vågat släppa vetenskapsmannen ur sikte och helhjärtat skrivit om individen R. A. – gossen och mannen?

Nå, då hade det blivit en annan bok och nu åligger det anmälarerna att fundera över idéhistorikerns essä, som är en utomordentlig forskarrapport – också. ”Jag är både individ och exempel” skriver författaren i inledningskapitlet och analysen är ett fint dokument över vad det innebär att växa som människa och samhällsmedborgare, inte minst ur ett etnologiskt perspektiv.

Göteborg, arbetarstaden, främst 30- och 40-talens, och den moderna tidens framväxt utgör bokens tyngdpunkt. Hemmet, ett å två rum och kök, gården och gatan är pojken fysiska livsrum. En ideologisk och viljemässig sträng far härskar i det

ta rike. Modern uppfyller alla de s.k. små behoven och är minutiöst ordentlig. Köket var hennes domän men också familjens centrum, verkstad och känslornas plats. Att lämna denna trygga värld och ta sig in till läroverket i stadens centrum blev en veritabel plåga för pojken.

Livet igenom erkänner han det rent praktiska skapandets trygghet och säkerhet. Hit hörde också människans fysiska och praktiska arbetsliv. (Hans far var svarvare och farfadern var spårvagnsförare.) "De kunde hantera sin tillvaro", skriver Ambjörnsson, "en förmåga som alltid fått mig att känna mig barnsligt i sällskap med arbetare..." "Tänk att kunna bygga ett hus!" Det kunde hans far! Hans egna vuxna akademikerkunskaper kallar han "ett slags söndagskunnande."

Likt de flesta 30-talsbiografier prisar han radion, dess folkbildande uppgifter och kunskapsförmedlande roll. Kunskaper var viktigt, skötsamhet och ständig aktivitet var självklart. Dessa moraliska måsten blev så småningom för ynglingen en tvångströja. Kontakten med klasskamrater från borgerliga miljöer, ett annat språkbruk, med tiden vänsteridéer i akademiska miljöer skapar önskan om en ny, egen identitet, parad med en skamsen känsla av att förneka de sina och sin ursprungliga miljö.

Pojken blir medveten om språkets klassprägel och avundas medelklassens naturligt lediga språkbruk, som han dessutom kände igen bl.a. i dåtidens populära Bill-böcker i engelsk miljö. Hans egen genuint trygga bakgrund hade en språklig baksida på grund av dess sociala förankring, "en speciell göteborgsk jantelag förtätat till ett bestämt adjektiv: tetig. Tetig var den som i något avseende avvek från det normala." Hans vardagsspråk, det normala, kunde av andra uppfattas som tetigt. Med tiden blir han "ännasom" litet avvikande – åt båda hållen och kunde rent av vara "tyken" mot sina f.d. kamrater, som han stundom svek.

Ronny fascinerades också av gymnasiekamraternas känslomässiga relationer till sina föräldrar, där föräldrarna tillät sig att vara barnsliga och barnen vuxna. Det fria spelet existerade inte i hans hem. "Jag älskades inte i första hand för den jag var, utan för den jag kunde bli." Pojken Ronny blev med tiden professor i idéhistoria. Litteraturvetenskap lockade, men innehöll för mycket känslor och främst känslans utsidor hade han redan som 12-åring lärt sig att avsky. Idéhistorien däremot hade anknytning till naturvetenskapen och därmed erbjöds ett fortsatt band med den naturvetenskapligt intresserade fadern, vars högsta intresse var astronomi. Men gossen blev alltså professor i idéhistoria i Umeå, en arbetarstad, som passade göteborgaren. Men chefsrollen trivdes han inte med och han

skriver efter tolv år en avskedsansökan och blir en fri forskare och skribent.

Den till sidantalet lilla boken rymmer mängder av upplysningar och realia för en etnolog på fröjdas åt. Ting och miljöer i social kontext ger närhet och igenkännande hos läsaren och det är oupphörligt frestande att citera författaren. Men det får lämnas över åt läsaren att glädja sig åt.

Vad jag personligen fascinerats av och velat lyfta fram, är det slags akademikerdilemma, som är så vanligt, nämligen svårigheten att göra en klassresa eller ett kulturbyte, att erövra nya miljöer utan att förneka sig själv, egentligen att vara två kulturella individer i en och samma person. Därtill kommer kravet att som forskare, helst sakligt och objektivt, granska sitt ämnes domäner med åsidosättande av det jag som rymms inom forskaren. Samtidigt. Idag ställs också krav på forskaren att denne skall läggas under luppen och att den egna kulturella uppsättningen skall granskas och bedömas. Så, vad kan han annat göra, Ronny Ambjörnsson, än att lägga korten på bordet...? Det är också vad forskaren Ronny Ambjörnsson gjort.

När jag läst Ambjörnssons bok har jag mer än en gång dragit mig till minnes författaren Hans Larssons ord i "Hemmabyarna", där han granskar de sina: "Det finns inga frågor; det finns bara människor." "Ån mer har jag tyckt mig skönja en överensstämmelse mellan idéhistorikern i Umeå och lunda-filosofen i den senares ord "om en önskan att nå fram till människorna, vackra eller skröpliga": "Ty det som är förgärligt är alltid bara det som en människa vill vara, envisas med blodigt allvar att spela."

Tordis Dahllöf

Julesáme gárvo i Jáhká máhke suoknan – Lulesamiska dräkter i Jokkmokks socken. Skrifter från Åjtte 2. Med text av *Elsa Aira, Karin Tuolja, Anna-Lisa Pirtsi-Sandberg*. Utgiven av Svenskt Fjäll och Same-museum. Duottar – ja Sámemusea. Jokkmokk 1995.

Samisk etnologisk och språkvetenskaplig forskning bedrevs vid våra universitet (särskilt i Stockholm, Uppsala och Umeå) med stor intensitet under 1950–1980-talen. Inom den etnologiska forskningen t.ex. vid Umeå universitet framlades under 1980-talet flera forskararbeten samt ett större samlingsverk rörande Samernas samhälle (1985). Samekulturen prioriterades inom det s.k. Luleälvprojektet, vilket bl.a. resulterade i arbetet Nord-svensk äldvalskultur (1985) av Inger Kuoljok. Den